

ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА
на дисертацію *Бідочко Лесі Ярославівни* на тему:
«КУЛЬТУРНИЙ МАТЕРІАЛІЗМ ЯК МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОЇ ПОЛІТИКИ (НА ПРИКЛАДІ ЛІВИХ ПАРТІЙ УКРАЇНИ)»,
що подана на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за
спеціальністю 23.00.01 – теорія та історія політичної науки

Зміна методологічних пріоритетів у підходах до осмислення різноманітних політичних феноменів стає помітною особливістю сучасних політологічних розвідок, що призводить до проблеми перегляду методологічних стандартів у політичних науках. Сучасні тенденції трансформації світу політичного, пов’язані з кризою традиційних та появою нових політичних інститутів, глибокими змінами у характері політичних відносин як на локальному і національному, так і на глобальному рівнях, вимагають якісного оновлення теоретико-методологічного інструментарію пізнання об’єктів політичного світу. Саме тому звернення Л. Я. Бідочко до аналізу культурного матеріалізму як методології дослідження сучасної політики (на прикладі лівих партій України) є виправданим і надзвичайно актуальним. Авторка дисертації не лише розглянула основні підходи до розуміння культурного матеріалізму, але й здійснила концептуалізацію культурного матеріалізму як методології дослідження сучасної політики.

Заслуговує на особливу увагу специфіка дисертаційного дослідження, яка насамперед полягає в умілому поєднанні різноманітних підходів до аналізу проблематики культурного матеріалізму. У цьому контексті, дисертаційна робота є актуальною та своєчасною.

У дисертаційному дослідженні відстежується зважений науковий підхід до визначення його мети та завдань (с. 17-18). Вдало визначені об’єкт і предмет дослідження, зміст яких свідчить про сутнісне розуміння та опрацювання на високому фаховому рівні авторкою обраної дослідницької

проблеми. Оптимально продумана методологія дослідження вбирає в себе комплекс як загальнонаукових, так і спеціальних методів, що використовуються в політичних науках.

Робота складається із чотирьох розділів, вирізняється ґрунтовним аналізом широкого спектру вітчизняних та зарубіжних джерел відносно поставленої проблеми. Авторка багато полемізує з опонентами, наводячи власну аргументовану позицію.

Безумовно сильною рисою дисертаційної роботи є постійна методологічна домінанта. У цьому контексті дисертація Л. Я. Бідочко є вельми оригінальною та достатньо продуктивною спробою виявлення, з одного боку, теоретико-методологічних зasad культурного матеріалізму, а з іншого – використання культурного матеріалізму в якості методології для дослідження сучасної політики.

Дисертаційна робота Л. Я. Бідочко вирізняється успішним поєднанням ґрунтовної теоретичної бази, представленої широким колом класичних і сучасних досліджень у вітчизняній і зарубіжній філософії, культурній антропології, соціології, політології. Вдало відпрацьована методика дослідження, що спирається на комплекс традиційних та новітніх методологічних підходів і методів.

Перший розділ присвячений ретроспективному огляду концептуальних підходів стосовно проблематики культурного матеріалізму. Дисерантка слушно зазначає, що проблематика культурного матеріалізму тривалий час залишалася «на периферії вітчизняних розвідок з теорії та методології соціогуманітарних наук» (с. 25).

Викликає цікавість бачення антропології Марвіном Гаррісом як активістської науки, яке він свідомо просував. З його точки зору, культурні антропологи повинні займати активну громадянську позицію, а їхня наука має сприяти прогресивним соціальним перетворенням та захисту експлуатованих (с. 62).

Сфокусовано увагу на перипетіях становлення підходу культурного матеріалізму як «дослідницької стратегії», яка могла б стати прийнятною як для представників матеріалістичної, так і для представників ідеалістичної течії у культурній антропології (с. 65).

Здійснено цікавий аналіз генези культурного матеріалізму в контексті розвитку північноамериканської соціогуманітаристики.

У другому розділі висвітлено теоретико-методологічні засади дослідження культурного матеріалізму.

Сфокусовано увагу на виокремленні М. Гаррісом концептів емічне й етичне як епістемологічних джерел, а також розмежуванні поведінкових та ментальних подій. «Поділ на ментальне й поведінкове означає розділити те, що люди думають та роблять як об'єкти і як суб'єкти наукового дослідження. Відтак, думки й поведінку об'єкта можна розглядати з точки зору стороннього споглядача та безпосереднього учасника» (с. 75).

У розділі слушно зазначається, що культурний матеріалізм був близьким до радикального біхевіоризму, який пропонує певні нетривіальні пояснення соціокультурних феноменів, не вдаючись до ніяких ментальних змінних. Разом з тим, культурний матеріалізм не варто сприймати в якості біологічного редукціоністського матеріалізму, який лежить в основі расових, соціобіологічних чи етнологічних пояснень культурних подібностей і відмінностей. Адже сам термін «культурний» є набагато ширшим за терміни історичний чи соціологічний. «Завдання цього підходу – створити універсальну науку про суспільство, чиї напрацювання були би прийняті як логічні підвалини загальнолюдського суспільства» (с. 76).

Зазначається, що емічний опис можна означити як культурно варіативний, відносний та конкретний, оскільки правдивість залежить того, як бачать культуру її носії. Натомість етичний опис є культурно нейтральним, універсальним та абсолютним, відповідно, його правдивість не залежить від опису представника культури (с. 77). Іншими словами, до

етичних суджень можна віднести ті, які продукує зовнішній споглядач, а до емічних – ті, що походять від носія культури.

Виокремлено та проаналізовано чотири універсальні паттерни (М. Гарріс) дослідницької стратегії культурного матеріалізму: етичний поведінковий спосіб виробництва; етичний поведінковий спосіб відтворення; етичне поведінкове сімейне господарство та політична економія; поведінкова надструктура (с. 82-83).

Наголошується, що в експлікації підходу культурного матеріалізму слід дотримуватися двох базових засад: принцип пріоритетності інфраструктурних змінних та методологічна перевага етичних джерел знання над емічними (с. 90).

У третьому розділі розглянуто напрацювання культурних матеріалістів, що досліджували проблематику модерних суспільств. Також адаптовано до вивчення предметного поля політології теоретико-методологічний апарат підходу культурного матеріалізму.

Цікавим у цьому контексті видається виокремлення ключових понять підходу культурного матеріалізму, які мають евристичне значення для дослідження сучасної політики. На думку авторки, до найважливіших імперативів культурного матеріалізму, як методології дослідження політичного явища, слід віднести: «каузальність, гомеостаз, емічне/етичне, емічна містифікація, інфраструктура, структура, надструктура, інфраструктурний детермінізм, адаптація, негативний зворотний зв'язок» (с. 135).

Дисерантка зазначає, що поділ на емічне й етичне – це спроба диверсифікації епістемологічних джерел. «Об'єкт дослідження може бути описаний із двох цих позицій – носія культури та зовнішнього спостерігача. Звідси виникає чотири типи знання – емічні думки, етичні думки, емічна поведінка, етична поведінка» (с. 135).

Четвертий розділ присвячено аналізу проблематики культурного матеріалізму з точки зору можливості застосування його теоретико-

методологічного апарату для наукового дослідження політичних процесів, зокрема, для аналізу українських політичних партій лівого спектру.

Викликає цікавість думка дисертантки, що «попри окремі низові ініціативи соціалістичного спрямування та деякі політпроекти з лівим забарвленням фактично цей фланг політичного життя України залишається порожнім, що контрастує з європейською політичною традицією та класичним політичним поділом розвинених країн» (с. 148).

У 1990-х роках саме лівий кластер політичних сил сформував правлячий та капіталістичний класи України. Причому, «кримінально-політичне ядро було тісно пов'язане з Комсомолом 1980-х, особливо у роки Перебудови, коли членам Комсомолу дозволялося вести скромну ринкову діяльність» (с. 149). В умовах постійного дефіциту основних товарів, товарів масового споживання, в умовах, коли високопосадовці КПРС слугували єдиною ланкою в каналах постачання та розподілу, кримінально-політичні зв'язки стали невід'ємною частиною державно-суспільного комплексу Радянського Союзу, а згодом і України.

Служно зазначається, що у постмайданний час комуністів в Україні розглядають як частину поваленої влади (колишньої Партії Регіонів) та сприймають «як агентів російської політики, як спадкоємців радянської спадщини, яку левова частка учасників сприймала як ключову загрозу розвитку України» (с. 174). Таке ставлення детерміноване офіційною (достатньо суперечливою) позицією керівництва Комуністичної партії України щодо Анти-майдану під час Революції Гідності та сепаратистського руху на Донбасі. Врешті, КПУ так і не змогла подолати 5 % бар'єр (набрала лише 3,9%) і, відповідно, не потрапила до парламенту у жовтні 2014 р. Це було перше скликання українського парламенту, куди не потрапила жодна ліва партія чи депутат.

Висновки роботи є логічними, виваженими, достовірними та актуальними для сучасного політичного дискурсу (с. 186-193). Результативність дослідження виявилася в отриманні нових науково

обґрутованих результатів, які представляють незаперечну цінність для політичної теорії і практики. Наукова новизна основних положень дисертаційного дослідження є аргументованою та переконливою.

Практичне значення отриманих результатів полягає насамперед в удосконаленні теоретико-методологічної бази стосовно проблематики культурного матеріалізму, у виявленні його специфіки при дослідженні сучасної політики (на прикладі українських політичних партій лівого спрямування). Результати дисертаційного дослідження мають важливе практичне значення і можуть бути використані для підготовки спеціалістів у галузі політології. Крім того, матеріали дисертації можуть бути використані соціально-політичними установами при прийнятті політичних рішень, пов'язаних з державотворчими стратегіями, під час розробки навчальних курсів із дисциплін суспільно-політичного блоку.

Приємне враження справляє рукопис дисертації, текст автореферату, які є логічно побудованими та цілком ідентичними. Відчувається, що обрана наукова проблема ретельно вивчена та опрацьована авторкою, для її всебічного, ґрунтовного дослідження було задіяно великий обсяг фахової літератури та емпіричних джерел.

Основні положення дисертації були апробовані на різноманітних наукових конференціях і повно викладені у 10 опублікованих працях дисерантки, в тому числі у 5 статтях у періодичних фахових наукових виданнях (політичні науки).

Таким чином, зважаючи на сформульовану мету та поставлені завдання дисертаційного дослідження Л. Я. Бідочко, слід зазначити, що дана робота має цілком логічну структуру, достатній ступінь наукової новизни, синтезує в собі значний обсяг теоретико-методологічного матеріалу. Втім, дисертаційна робота не позбавлена певних недоліків.

Перше зауваження. У дисертаційній роботі мова йде переважно про культурний матеріалізм як методологію дослідження політичних партій лівого спрямування. Втім, у дисертації відсутня авторська конкретизація

дефініцій «ліві» та «праві» політичні сили. Не зовсім зрозуміло, за якими критеріями здійснюється концептуальна демаркація між означенними термінами та, відповідно, які принципи стали визначальними для дисертантки у віднесенні певних політичних сил до лівого спектру.

Друге зауваження стосується велими цікавого аналізу культурного матеріалізму, в рамках якого здійснено ретроспективний огляд його концептуальних інтерпретацій. Разом з тим, співставлення культурного матеріалізму з новітніми науковими течіями (зокрема з постмодерністськими школами) значно б посилило евристичний потенціал дисертаційного дослідження.

Третє зауваження. У рамках дослідження проблематики культурного матеріалізму в дисертації акценти в основному сфокусовано на концепції антрополога Марвіна Гарріса. Складається враження, що це чи не єдиний теоретик цього підходу. Як щодо інших розробників культурного матеріалізму?

Четверте зауваження. Варто позитивно відмітити те, що авторка, звертаючись до аналізу кейсу лівих партій України у контексті культурного матеріалізму, ретельно досліджує діяльність чотирьох партій: КПУ, СПУ, ПСПУ, СелПУ. Разом з тим, поза увагою дисертантки залишився ряд політичних сил лівого спектру, які у певний період новітньої української історії здійснювали вагомий вплив на політичний процес України (зокрема, партії соціал-демократичного спрямування).

П'яте зауваження. У контексті розгляду діяльності українських політичних партій лівого спектру дисертантка зосередила увагу на окресленні їх загального ідеологічного спрямування. Слід зауважити, що робота значно б виграла, якщо були би проаналізовані ще й програми політичних партій лівого спрямування.

Однак зазначені недоліки не знижують цінності й наукової новизни дисертаційного дослідження, яке дійсно становить значний науковий і практичний інтерес.

Дисертаційна робота Бідочко Лесі Ярославівни «Культурний матеріалізм як методологія дослідження сучасної політики (на прикладі лівих партій України)» за змістом, формою викладення та досягнутими результатами є оригінальним авторським дослідженням, що відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України щодо кандидатських дисертаций (п. 9, п. 11, п. 12, п. 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р. зі змінами). Представлена дисертаційна робота є завершеною працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, а її авторка Л. Я. Бідочко заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.01 – теорія та історія політичної науки.

Офіційний опонент,

доктор політичних наук, професор,
професор кафедри соціології, політології
та культурології Харківського
національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди

КУЦ

Галина Михайлівна

Підписано тов.
засвідчується зав. загальним відділом

07.05.2019.

